

[B] **ECONOMIE EN NATIONALISME:
EEN HAAT-LIEFDEVERHOUDING**

Olivier Boehme gaat in zijn recente boek op zoek naar de banden tussen economie en nationalisme. Het is een boeiend en erudiet overzicht van politieke en economische stromingen die de westerse wereld sinds pakweg de achttiende eeuw hebben bepaald.

Kernvraag: hanteren nationalistes aller landen één enkel economisch model om hun idee van de staat vorm te geven? Het antwoord is van het begin af aan “nee”. Binnen de grenzen van de nationale staat vind je allerlei vormen van economische doctrines, van vrijhandel tot protectionisme, van links tot liberaal. Je hebt nationalistes die een links ideeën-goed aanhangen, zoals de Scottish National Party, terwijl andere nationalistische partijen, zoals de N-VA, een duidelijk economisch liberaal model hanteren.

In het achttiende-eeuwse Engeland zette Adam Smith de toon met zijn *Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, waarmee hij zo'n beetje de bijbel van het economisch liberalisme schreef. Zijn stelling: vrijhandel is goed, want ze bevordert uiteindelijk de welvaart van iedereen. Zijn liberale ideeën werden lang niet onmiddellijk in de praktijk gebracht. Integendeel zelfs, enkele tientallen jaren na zijn dood werden in Groot-Brittannië nog de *corn laws* ingevoerd, pure handelsbelemmerende maatregelen die hoge heffingen instelden op de import van graan in het Verenigd Koninkrijk.

In Duitsland begonnen in de negentiende eeuw ook auteurs na te denken over de band tussen economie en politiek. Friedrich List propageerde een vorm van nationale economie met invoerheffingen voor buitenlandse producten, maar tegelijk ijverde hij in het begin van de negentiende eeuw voor een *Zollverein*, een douane-unie op een moment dat er van een Duitse natie nog geen sprake was en Duitsland nog een lappendeken van staten, staatjes en allerlei prinsbisdommen was. Op die manier kun je hem zelfs beschouwen als een voorloper van de idee van de Europese economische eenmaking. De Gemeenschappelijke Markt van de EEG ontstond in 1957, de Interne Markt in 1985.

De Duitse negentiende-eeuwse denkers gingen er wel van uit dat een nationale economie nog iets meer mag zijn dan louter handel en productie. Ook

instellingen en sociale verzorgingsmaatregelen pasten bij een moderne nationale staat. Niet voor niets staat Bismarck bekend als de eerste leider die een systeem van sociale zekerheid introduceerde in het op dat moment inderdaad verenigde Duitsland.

Boehme wijst erop dat groepen die deel uitmaken van één samenleving of één natie wellicht een soort gedeeld nationaal bewustzijn hebben, maar daarnaast ook elk hun eigen groepsbelangen vertegenwoordigen die ze niet noodzakelijk, en allicht zelfs helemaal niet verdedigd zien door dezelfde economische doctrine. Grof gesteld: we voelen ons allemaal Vlaming, maar dat wil nog niet zeggen dat we allemaal een rechts-conservatief economisch model voorstaan met zo weinig mogelijk staatsinterventie. Of een links-socialistisch model met een hoge graad van staatsinmenging. Hetzelfde kan worden gezegd van Nederland, Frankrijk, Duitsland en bij uitbreiding van alle moderne westerse landen die een democratische staatsvorm hanteren. We zijn burgers van dezelfde staat, maar daarom nog niet aanhangers van één en dezelfde economische doctrine.

De negentiende-eeuwse natiestaten zetten de economie niet in om hun bevolking meer welvaart te geven, maar tot meerdere eer en glorie van die staat zelf. De economieën van die landen werden onderdeel van een drang naar macht en aanzien. Nationaal aanzien werd belangrijker dan meer welvaart voor de burgers. De uitbouw van sterke legers was daar een voorbeeld van. Natuurlijk profiteerden bedrijven en bevolking ook van de economische groei en de werkgelegenheid die daarvan het gevolg waren, maar het was uiteindelijk niet meer dan een afgeleid effect. “Nationale eenmaking, zoals in Duitsland en Italië, leidde tot een grotere markt en de economische kansen die dat bood, maar ze bleven bijproducten van een nationalistisch project”, schrijft Boehme.

Economisch liberalisme en economisch nationalisme botsten het sterkst in de jaren dertig van de vorige eeuw. Dat economische nationalisme had vergroting van de politieke macht op het oog, en niet zozeer vergroting van de economische welvaart. Met de bekende gevolgen. Over nationalisme en economie spreken zonder aandacht te besteden aan de jaren dertig, met name de economische politiek van de nazi's, is natuurlijk onmogelijk. Boehme

schetst de economische politiek van het Derde Rijk omdat dit het extreemste nationaalsocialistische experiment is in die tijd. Voor Hitler telde maar één ding: de economie moest volledig ten dienste staan van de Duitse oorlogsmachine. Van een verbetering van de welvaart van het Duitse volk was geen sprake, hoogstens als afgeleide van de oorlogsinspanningen. Daardoor haakten uiteindelijk zelfs figuren af als Hjalmar Schacht, de Reichsbankpresident en minister van Economie onder Hitler, voor de oorlog. Schacht wilde dat tenminste een klein deel van de economische productie voor uitvoer zou worden bestemd, en niet uitsluitend voor de oorlogseconomie. Maar voor de nazi's was de verbetering van de welstand van de bevolking volkomen ondergeschikt aan de uitbouw van het Duitse militaire apparaat.

De auteur springt in zijn betoog van het Grieks-Romeinse tijdperk via de middeleeuwen naar de negentiende en de twintigste eeuw en weer terug, waarbij alle politiek-economische stromingen met bijbehorende auteurs de revue passeren. Soms is de structuur een beetje zoek, en je moet dus goed opletten om bij de les te blijven. Maar Boehmes boodschap is duidelijk: nationalisme en economie hebben een haat-liefdeverhouding met elkaar. Het nationalisme probeert de economie soms voor zijn kar te spannen, maar dat wil wel eens grondig mislopen, met dramatische gevolgen, zoals de Eerste en de Tweede Wereldoorlog hebben bewezen. Evenzeer is het waar dat ook het hedendaagse nationalisme een beroep doet op economische leerstelsels, van links of van rechts. Zuid-Amerikaanse dictaturen uit de jaren zeventig of tachtig zoals in Chili, Paraguay of Argentinië gingen de economische mosterd halen bij de extreem liberale Chicago-school van Milton Friedman. Dictaturen van recentere datum, zoals in het Venezuela van Hugo Chávez, vonden hun inspiratie dan weer bij het socialisme. En dan zijn er de laatste communistische bolwerken, zoals Cuba, ook met een sterke nationalistische inslag.

Hoe “nationalistischer” een bewind, hoe meer het de neiging zal hebben het economische beleid te beïnvloeden. In dat interventionisme staat materiële behoeftebevrediging niet noodzakelijk op de eerste plaats. “Sectoren met symbolische waarde voor de natie konden meer dan andere rekenen op bescherming en dat gold natuurlijk ook voor de

culturele sector”, schrijft Boehme. Overigens wijst de auteur erop dat het de arbeidersbewegingen ook slechts binnen de grenzen van een en dezelfde nationale staat is gelukt om hun programma uit te voeren.

Geen verhaal over naties zonder aandacht te besteden aan het nieuwste verschijnsel aan het natiefirmament: de Europese Unie. Wordt dit ooit een “natie” zoals die omschreven is in de literatuur? Er zijn in ieder geval grote voorvechters van de idee van de Europese natie, of de Verenigde Staten van Europa. Die gangmakers hebben niet altijd als doel de economie te bevorderen, schrijft Boehme in zijn slotbeschouwingen. De economie wordt wel eens ondergeschikt gemaakt aan andere doelstellingen. Als voorbeeld haalt de auteur Griekenland aan. Dit kleine, arme land wordt aan boord van de Europese Unie gehouden, tegen het advies van velen in. Allicht, vermoedt Boehme, omdat het royeren van een lid van de club het begin van het einde van de EU zou kunnen zijn. De oude recepten van de negentiende-eeuwse natiestaat blijken nog altijd van toepassing te zijn op nieuwe constructies.

GUY JANSSENS

OLIVIER BOEHME, *De welvaart en trots van naties. Een geschiedenis van het economisch nationalisme*, De Bezige Bij Antwerpen, 2013, 320 p.
